

17 Lodewijk de Raet-Stichting, Vlaanderen

Het Vlaamse volkshogeschoolwerk is in het crisisjaar 1950 op gang gebracht door de historicus en jeugdleider Maurits van Haegendoren en de socioloog Max Lamberty. Zij vonden dat het Vlaamse volksontwikkelingswerk aan vernieuwing toe was want alle activiteiten speelden zich af in verzuild verenigingsverband (katholiek, socialistisch, liberaal) en de methoden waren schools (lessen, voordrachten). Zelfwerkzaamheid, creativiteit in gesprek en discussie, groepswork en musische vorming waren zo goed als onbekend. Zij wilden het volkshogeschoolwerk inzetten als kader om de verzuiling, de verdeeldheid en de onverdraagzaamheid in de Vlaamse samenleving te verminderen althans te verzachten, en zodoende de Vlaamse beweging nieuwe impulsen te geven.¹ Dat zou kunnen door het organiseren van democratische en pluralistische gesprekken over ideologische scheidslijnen heen. Voor Vlaanderen was dat nieuw en bepaald 'niet de sterkste kant van de Vlaamse traditie', zoals Van Haegendoren met gevoel voor understatement schreef.² Maar, zo meende hij, een andere weg naar democratische gemeenschapsvorming was er niet. Om het Vlaamse volkshogeschoolwerk te kunnen plaatsen, volgt hier eerst een schets van de sociale en politieke situatie in Vlaanderen in de eerste vijftig jaar na de Tweede Wereldoorlog.

België maakte na de oorlog een turbulente periode door, met het crisisjaar 1950 als hoogtepunt. De naoorlogse jaren waren turbulent door de berechting van – echte en vermeende – collaborateurs met alle pijnlijke discussies vandien, de sociale strijd, de opkomende Koude Oorlog en de moeizame samenwerking in coalitieregeringen; van 1944 tot 1950 waren er negen verschillende kabinetten. Vooral de 'Koningskwestie' drukte een zwaar stempel op de politieke verhoudingen, en verdiepte bestaande gevoeligheden en conflicten, vooral tussen Walen en Vlamingen.

Koning Leopold III was in 1940 bij de Duitse bezetting niet in ballingschap gegaan (zoals koningin Wilhelmina in Nederland) en had niet samen met de regering vanuit Frankrijk en later Engeland leiding gegeven aan de strijd tegen Duitsland; hij erkende de regering in ballingschap niet. Hij had gemeend dat hij bij zijn troepen moest blijven en ging ervan uit dat een door hem autoritair bestuurd Belgisch koninkrijk zou kunnen bestaan in een door Duitsland gedomineerd Europa. Hij zocht toenadering tot Hitler, die daar overigens niet van gediend was. Het eindigde ermee dat hij van 1940 tot 1944 min of meer werkeloos in het koninklijk paleis te Laken verbleef; in 1944 werd hij door de Duitse bezetter naar Oostenrijk verbannen.

Na de oorlog raakte België diep verdeeld over de vraag of Leopold als koning kon terugkeren. De kloof in dit langlopende conflict liep behalve tussen verzet en collaboratie (in welke vorm dan ook), grotendeels langs de tegenstelling van liberalen/socialisten contra katholieken en Walen/Brusselaars contra Vlamingen. Uiteindelijk werd in maart 1950 een referendum georganiseerd over de vraag of de koning kon terugkeren. De uitslag toonde hoe verdeeld het land was. Een meerderheid van circa 58% stemde voor terugkeer van Leopold III op de troon. Maar alleen in Vlaanderen was dat een meerderheid van de bevolking (72%), terwijl het in

¹ M. Lamberty, *De Vlaamse beweging nu*, 76-83.

² M. van Haegendoren, *Het volkshogeschool werk in Vlaanderen. Stichting Lodewijk de Raet. Een halve eeuw volkshogeschoolwerk*, 1981, 87.

Brussel (48%) en Wallonië (42%) minderheden waren. De uitslag bracht iedereen in verlegenheid.³

In juni 1950 veroverde de Christelijke Volkspartij de meerderheid in Kamer en Senaat en zij vormde een homogeen katholiek kabinet. Een van haar eerste besluiten was dat Leopold III mocht terugkeren, conform de uitkomst van het referendum. De socialistische oppositie, die bij de verkiezingen van 1950 ook fors was gegroeid, legde zich hier niet bij neer. Grootscheepse demonstraties en stakingen waren het gevolg; er vielen doden. Einde juli 1950 volgde een algemene werkstaking; Wallonië lag plat evenals de haven van Antwerpen; trein- en wegverkeer lagen stil. Vlak voor een massale mars op Brussel met honderdduizenden deelnemers waarvan men vreesde dat het op een bloedbad zou uitlopen, koos de regering eieren voor haar geld: zij dwong Leopold tot aftreden ten gunste van zijn zoon Boudewijn. Deze lont was uit het kruitvat, maar de schoolstrijd vormde in de volgende jaren een nieuw onderwerp voor ongekend felle discussies en protesten.

De katholieke regering bleef vier jaar aan (1950-1954) en dat betekende dat België stevig in de greep raakte van verzuilde politiek, met de schoolstrijd in het centrum. De regering bevoordeelde het katholieke onderwijs zoveel mogelijk, vooral in het zich uitbreidende middelbare onderwijs. Maar in 1954 namen socialisten en liberalen de regeringsmacht over en draaiden de katholieke wetgeving terug. Opnieuw laaide de strijd tussen klerikalen en antiklerikalen hoog op. Socialistische leiders verklaarden met zoveel woorden dat de nieuwe schoolwetten de ontkerkelijking van Vlaanderen dienden te bevorderen.⁴ Na de ideologische scherpslijperij kwam de verzoening – volgens de regelen der kunst van de pacificatiedemocratie – met het Schoolpact van 1958. Katholiek en openbaar onderwijs werden gelijk gesteld, vergelijkbaar met de onderwijspacificatie in Nederland veertig jaar eerder.

De onderwijspacificatie en zelfs de dekolonisatie van Kongo (1960) werden in redelijk overleg tussen de drie grote partijen geregeld, maar in de winter van 1960-1961 braken grote onrust en stakingen uit over de Eenheidswet waarin bezuinigingen, belastingverhogingen en stimulering van de economie werden voorgesteld. Opnieuw speelde de tegenstelling Wallonië-Vlaanderen een rol, maar nu was het Wallonië dat de toekomst vreesde omdat haar kolenmijnen en zware industrie verouderd waren en het een probleemgebied dreigde te worden, niet alleen in België maar ook in Europa waar de grenzen waren opengegaan. Met Vlaanderen ging het sinds de jaren vijftig juist de goede kant op. Het was voor Vlaamse arbeiders niet langer nodig naar Wallonië, Brussel of zelfs Noord-Frankrijk te pendelen om werk te vinden. Terwijl in Wallonië mijnen en fabrieken met de ondergang werden bedreigd, ontstonden in Vlaanderen nieuwe industriële zones bij Antwerpen, Gent, Brugge en Mechelen. Voortaan zouden naast de Vlaamse eisen ook de Waalse wrok en de Waalse eisen een hoofdthema gaan vormen.

Terwijl in de jaren zestig in het algemeen de economie flink groeide en de welvaart toenam, leefde het federalisme op. Het was een 'omgekeerd federalisme' want meestal gaat het bij federalisme om de wil tot samenwerking. In België ging het federalisme om de wil om minder samen te werken, om te scheiden, zo niet af te scheiden. Het ging om de wens om binnen de eenheidsstaat België autonomie toe te kennen aan het Franstalige Wallonië, het

³ E.H. Kossmann, *De Lage Landen*, II, 227.

⁴ E.H. Kossmann, *De Lage Landen*, II, 271.

Nederlandssprekende Vlaanderen en het problematische Brussel waar het Franssprekende deel van de bevolking groeide, mee als gevolg van de vestiging van internationale organen als EEG en NAVO en de Nederlandssprekende Vlaamse rand in de verdrukking raakte.

In Vlaanderen had de politieke partij Christelijke Vlaamse Volksunie (opgericht 1954, voorloper van de Volksunie) het federalisme als voornaamste programmapunt, maar zij beschikte in de jaren vijftig nog slechts over één zetel in de Kamer. De pluralistische, niet partijgebonden Vlaamse Volksbeweging (opgericht 1956) had meer invloed, maar dan als pressiegroep die geschriften publiceerde en massale demonstraties organiseerde, zoals de spectaculaire Vlaamse marsen op Brussel in 1961 en 1962.

Voorstanders van federalisme kwamen tot in de jaren zestig uitsluitend uit de katholieke bevolking van Vlaanderen, want Vlaamse socialisten en liberalen bleven nog lang tegenstander van het federalisme. Ook de grote Vlaamse verenigingen voor volksontwikkeling, het liberale Willemsfonds (sinds 1851), het katholieke Davidsfonds (sinds 1875) en het socialistische Vermeylenfonds (sinds 1945) moesten niets hebben van federalistische dagdromen. Maar het Vlaamse zelfbewustzijn groeide in de jaren zestig onstuitbaar verder, zowel tegenover de Walen als tegenover de Nederlanders, met als onvermijdelijk gevolg dat de bevoorrechte positie van het Frans (waar die nog bestond) niet langer geaccepteerd werd. De basis voor dat toegenomen zelfbewustzijn lag in de groeiende economie, de toenemende welvaart, het verbeterde volksonderwijs en het alsmaar stijgende aantal hoogopgeleiden dat werd afgeleverd door het Nederlandstalige hogere onderwijs en de beroepsopleidingen.

Vanaf begin jaren zestig werden wetten voorbereid die de nationale instellingen intact lieten, maar wel aan de gewesten Vlaanderen, Brussel en Wallonië meer autonomie toestonden. In de ontwikkeling van deze voorstellen speelde de heftige crisis rond de Universiteit van Leuven ('Leuven Vlaams!') in de jaren 1965-1968 een belangrijke rol. De grondwetswijziging van 1970 bracht tenslotte drie vertegenwoordigende Gewestraden met bevoegdheden over allerlei infrastructurele, sociale en culturele zaken, zoals stadsuitbreiding, openbare werken, gezinspolitiek, volksgezondheid en sociaal-cultureel werk. Belangrijke bevoegdheden als belastingheffing of wetgeving bleven echter bij de Kamer en Senaat. De praktijk werd dat parlementsleden ook zitting namen in de Gewestraden, zodat zij een dubbelfunctie gingen vervullen.

Tot zover deze schets van de ontwikkelingen in België en Vlaanderen tussen 1944 en 1970.

Van Haegendoren en Lamberty stelden zich ten doel de saamhorigheid van de Vlaamse beweging te helpen herstellen. Voor hen was het duidelijk dat het 'Frantalig-unitair Belgisch establishment' de collaboratie van een kleine minderheid van Vlaamsgezinden aangreep om de Vlaamse beweging zwart te maken en de Vlamingen 'vast te spijkeren in hun achterstand'.⁵ De volkshogeschool zou de cursisten niet moeten 'beleren', maar 'opwekken': 'Opwekken tot zelfvertrouwen en tot een persoonlijke houding! Opwekken tot persoonlijk verantwoordelijkheidsbesef. Opwekken tot de persoonlijke daad.' Hij was bedoeld voor de actieve elementen in de samenleving die onmisbaar zijn voor het functioneren van een democratische samenleving: 'In die zin is de volkshogeschool een kaderschool op al de

⁵ M. van Haegendoren, Het volkshogeschool werk in Vlaanderen. Stichting Lodewijk de Raet. *Een halve eeuw volkshogeschoolwerk*, 1981, 88.

gebieden waar het inrichten van kadervorming, in nationaal verband, mogelijk en wenselijk is. De samenwerking van verschillende strekkingen wordt hiertoe noodzakelijk geacht'.⁶ De volkshogeschool moet een ontmoetingscentrum zijn, want 'wie uitsluitend meepraat met eigen partij of krant, geraakt tenslotte geestelijk gelijkgeschakeld. Voor de maatschappij als geheel duikt het gevaar op van desintegratie en koude burgeroorlog'.⁷ De volkshogeschool voert geen politieke actie, maar zolang de Vlaamse kwestie niet is opgelost – dat wil zeggen zolang Vlamingen zijn achtergesteld – leunt de Vlaamse volkshogeschool in brede zin aan bij de Vlaamse beweging.

De cursusprogramma's van de eerste jaren 1950 en 1951 hadden sociaal-economische en sociaal-culturele onderwerpen. In augustus 1950 had de eerste zesdaagse cursus 'Werkloosheid in Vlaanderen' als onderwerp. Tot in de jaren zeventig waren er geen eigen gebouwen.. De eerste cursus vond plaats op neutrale grond in Jeugdherberg 't Paddevenne in het dorp Hofstade bij Mechelen. Meer cursussen volgden: 'Geschiedenis van de Vlaamse beweging', 'De landbouw in 's lands huishouding', 'Nieuwe maatschappelijke structuren', 'Culturele ontarding of cultureel herstel', 'Wezen en methoden van de volksopleiding', 'Vlaanderen en nu', 'Productiviteit en arbeid', 'Samenwerking in de onderneming'. De eerste weekendcursussen gingen over: 'Benelux in de nijverheid', 'Benelux in de landbouw', 'Culturele samenwerking in de Lage Landen', 'Jonge Vlamingen in Kongo', 'Nederlandse cultuurzorg van overheidswege'.

Wie waren Maurits van Haegendoren en Max Lamberty?

Maurits van Haegendoren was de man van de praktijk en de initiatiefnemer. Hij bracht de betrokkenheid in op volksontwikkeling en volwassenenvorming. Lamberty vertegenwoordigde meer de ideële, brede Vlaams-maatschappelijke en pluralistische opzet van de Stichting. Hij werd de eerste algemeen voorzitter met vooral invloed op inhoud en samenstelling der programma's, in het bijzonder bij het vastleggen van thema's op colloquia en het bevorderen van de samenwerking tussen Vlaamsgezinden.⁸

Maurits van Haegendoren (1903-1994) werd in Leuven geboren. Zijn vader was een Vlaamse activist en Maurits vertelde later hoe hij aan de hand van zijn vader meeliep als de zes arbeiders werden herdacht die op donderdag 18 april 1902 in de straten van Leuven waren neergeschoten bij een uit de hand gelopen betoging ten gunste van het algemeen kiesrecht.⁹ Hij studeerde geschiedenis in Leuven en promoveerde in 1925 tot doctor in de moderne geschiedenis. Hij werd archivaris bij het Algemeen Rijksarchief, later professor aan het Hoger Instituut voor Bestuurs- en Handelswetenschappen te Brussel.

Maurits was in zijn woonplaats actief in de algemene katholieke padvindergroep 'Ik dien', maar hij vond de landelijke *Baden-Powell Belgian Boy and Sea Scouts* (BPBBSS) te Angelsaksisch georiënteerd en te algemeen-neutraal ingesteld. Hij ging aan de slag om van scouting in

⁶ M. van Haegendoren, *De Stichting Lodewijk de Raet en de Vlaamse Volkshogeschool*, 1956, 1-2.

⁷ A.v., p. 6.

⁸ Eva Schandevyl, 'Max Lamberty en het ontstaan van de Stichting Lodewijk de Raet', 2002, p. 8-17.

<http://www.canonsociaalwerk.eu/be/details.php?id=14>. Eva Schandevyl, sinds 2010 hoogleraar geschiedenis in Brussel, is een kleindochter van Max Lamberty. Lodewijk de Raet is haar 'overgrootoom'.

⁹ Volle Manen, uitgave van NV-A, nr. 4. 2002, p.5.

<http://www.n-va.be/files/default/generated/ledenmagazine/VM02-04.pdf>

Vlaanderen een jeugdbeweging te maken die paste in het sociale en nationale emancipatiestreven van de Vlaamse beweging. Het resultaat was dat in 1930 het Vlaams Verbond van Katholieke Scouts (VVKS) werd opgericht, als afsplitsing van de BPBBSS, met Maurits van Haegendoren als algemeen verbondsvoorzitter. Tot 1948 heeft hij de VVKS geleid en tot grote bloei gebracht. Hij schreef diverse handboeken over de sociale pedagogiek en de spelmethodes die aan de verkennerij ten grondslag lagen.¹⁰

Tijdens de oorlog manoeuvreerde Van Haegendoren tussen de klippen van aanpassing en collaboratie door. Scouting werd niet verboden, maar het uniform mocht niet gedragen worden. De leiding van de VVKS riep haar leden op zoveel mogelijk hulp te verlenen, bijvoorbeeld aan kinderen van krijgsgevangenen en oorlogsweduwen. Waar de grens tussen aanpassing en collaboratie lag met een Duits militair bestuur en een Belgisch burgerlijk bestuur, zou later onderwerp van felle controverse worden. Van Haegendoren is na de oorlog niet aangeklaagd, maar kardinaal de Roey gaf hem in 1948 wel de hint dat het beter was de leiding van het VVKS over te dragen.

Direct na de oorlog redigeerde Van Haegendoren in dagblad *De Standaard* gedurende een jaar een wekelijks op de achterpagina verschijnende jeugdpagina 'Standaard der Jeugd'. De krant wilde met deze pagina de Vlaamse jeugd bereiken en dan vooral de kinderen van de door de vervolging en bestraffing van echte en vermeende collaboratie getroffen gezinnen, en zo mogelijk met hen in correspondentie treden.

In de turbulente jaren 1944-1950 kwam Van Haegendoren tot het inzicht dat hij zijn ervaringen met nieuwe educatieve methoden van groepswork en zelfwerkzaamheid uit de scoutingbeweging zou moeten introduceren in de Vlaamse beweging die zeer verdeeld en verzuild was. Hij nam deel aan bijeenkomsten en conferenties waar de diverse stromingen binnen de Vlaamse beweging met elkaar in gesprek probeerden te komen. In deze periode maakte hij ook kennis met het Nederlandse volkshogeschoolwerk. Hij reisde naar Bakkeveen en Bergen waar Henk van der Wielen, Oscar Guermonprez en Vital Haesart hem ervan overtuigden dat de methode van de volkshogeschool – ontmoeting en gesprek tussen mensen met totaal verschillende achtergronden – heel geschikt was voor de Vlaamse situatie. Van Haegendoren liet er geen gras over groeien en begon direct met de vzw Vlaamse Volkshogeschoolcursussen. In gesprekken met Max Lamberty ontstond het idee dit werk een bredere basis te geven, in een stevige structuur ('Instelling van openbaar nut') in de vorm van een Stichting-Lodewijk de Raet. Van Haegendoren ging in 1968 als voorzitter met pensioen, maar werd datzelfde jaar tot 1977 senator voor de Volksunie. Hij was een prominente en bekende figuur geworden zoals blijkt uit het feit dat hij de opdracht kreeg na de Leuvense crisis van 1968 de verhuizing van de Franstalige universiteit van Leuven naar Waals-Brabant te begeleiden. Ook was hij vice-voorzitter van de Nederlandse Cultuurraad van de Nederlandse Cultuurgemeenschap. Hij bleef publiceren en strijden voor hervorming van de Belgische staat met als doel een zo groot mogelijke autonomie voor Vlaanderen. De socioloog Renaat Roels volgde hem in 1968 op als voorzitter.

¹⁰ Filip Coussée, *De pedagogiek van het jeugdwerk*, 143.

Max Lamberty (1893-1975) groeide op in Brussel.¹¹ Hij was een neef van Lodewijk de Raet, die na het vroegtijdig overlijden van zijn zwager voor een groot deel de opvoeding van Max Lamberty en diens jongere broer op zich nam en hun studie bekostigde. Als gevolg van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 en het overlijden van zijn oom Lodewijk in datzelfde jaar moest Max zijn studie aan de Universit  Libre de Bruxelles afbreken. In 1917-1918 was hij als studiemeester en student verbonden aan de door de Duitse bezetter vernederlandste Gentse Von Bissing Universiteit. Hij hield er contacten aan over met sommige figuren in de kringen van het Vlaamse activisme, die hoopten met hulp van Duitsland een zelfstandig Vlaanderen te bereiken.

Na de oorlog volgde een strenge vervolging en bestraffing van de Vlaamse activisten/collaborateurs. Lamberty ondervond zelf geen nadeel van die episode, dankzij de invloedrijke Vlaamse socialist Camille Huysmans die ook een groot voorstander was van de Vlaamse beweging en streed voor de vernederlandsing van de Gentse Universiteit (wat in 1930 werd gerealiseerd). Huysmans bezorgde hem in 1918 een bewijs van burgertrouw en hielp hem aan werk in de socialistische beweging, met als standplaats Brussel. Lamberty werd daarnaast vanaf 1925 ook ambtenaar in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en publiceerde in die jaren zijn eerste essays in *Ontwikkeling*, het tijdschrift van de Centrale voor Arbeidersopvoeding. In 1933 bundelde hij deze geschriften in zijn eerste boek, *Philosophie der Vlaamsche Beweging en der overige sociale stroomingen in België*; in 1935 volgde zijn *Heerschappij en Nood der Ideeën*. Hoewel zijn oom Lodewijk de Raet een grote intellectuele invloed op hem uitoefende (zie hierna), is daar in deze publicaties weinig van terug te vinden. Lamberty omschreef zijn werk van de jaren 1930 als een proeve tot 'een niet-marxistische opvatting der Vlaamse Beweging'. Hij was geen marxist en filosofisch gezien geen materialist, maar een idealist in de Hegeliaanse betekenis. Ideeën kunnen materie tot leven wekken; hij kende aan waarden (het Ware, het Schone, het Goede) een centrale rol toe. Medemenselijkheid, verdraagzaamheid en eerbied voor de menselijke persoon is het 'engagement' dat daar logischerwijze uit voort moet vloeien. Pluralisme vatte Lamberty op als 'humanisme': een humanisme als drager van 'de vrijmaking der volkeren, geestelijk en sociaal gezien'. Vanuit deze gedachten en waarden pleitte hij voor een progressieve en democratische Vlaamse Beweging die ideologisch en cultureel onafhankelijk is van Kerk en politiek en ijvert voor een sociaal-economische ontplooiing zoals Lodewijk de Raet die sinds de negentiende eeuw had vooropgesteld. Over zijn filosofie wisselde Lamberty regelmatig van gedachte met twee boegbeelden van het intellectuele katholieke en geestelijke België die zijn vrienden waren: de theoloog, filosoof en socioloog Jacques Leclercq en de gematigd-vooruitstrevende en latere kardinaal Leon Suenens.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Lamberty verbonden aan het ministerie van Economische Zaken dat onder leiding stond van Victor Leemans, die in de jaren dertig een brochure schreef over de Nederlandse volkshogeschool, en actief was op de radicaal-rechtse

¹¹ Deze biografische schets is een samenvatting van: Eva Schandevyl, 'Max Lamberty en het ontstaan van de Stichting Lodewijk de Raet', 2002, p. 8-17. <http://www.canonsociaalwerk.eu/be/details.php?id=14>.

flank van het Vlaamse nationalisme.¹² Anders dan Leemans had Lamberty zich al voor 1940 in zijn geschriften ondubbelzinnig tegen de fascistische en racistische doctrines gekeerd en hij was tijdens de oorlog actief in het ondergrondse verzet. Het lot van Leemans werd hem bespaard: Leemans werd in 1944 gearresteerd en drie jaar geïnterneerd, maar in 1947 zonder proces weer vrijgelaten.

Lamberty's positie als voorstander en verdediger van de Vlaamse beweging was door zijn aandeel in het socialistische verzet en zijn bijdrage aan een vernieuwing in humanistische richting van de socialistische doctrine bijzonder sterk. Door zijn bestuurslidmaatschap van het socialistische Vermeylenfonds had hij gezag in het niet-kekrleijk gebonden culturele werk en volksontwikkingswerk. In 1947 publiceerde hij *De Vlaamse Beweging nu*, waarin hij pleitte voor amnestie als absolute voorwaarde voor een heropleving van de Vlaamse Beweging na het trauma van de collaboratie en de massale vervolging en bestraffing die, niet in het minst in socialistische rangen, het anti-Vlaamse klimaat hadden aangewakkerd.

Na een promotie in de sociale wetenschappen werd Lamberty in 1945 hoogleraar sociologie aan het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden te Antwerpen en in 1956 aan de Koninklijke Militaire School. In 1962 stichtte hij samen met Van Haegendoren in Brussel het Centrum voor Andragogisch Onderzoek (CAO) voor de studie van volwassenenvorming en cultuurbeleid. Het CAO bestaat tot op heden.

Van Haegendoren en Lamberty vonden elkaar in een gedeeld streven naar een pluralistisch (intellectueel) klimaat in Vlaanderen, als tegengif tegen de verzuiling. Zij wilden de oorlogserfenis afwerpen, dat wil zeggen de te ver doorgevoerde bestraffing en vervolging van collbaorateurs en aanpassers en de schoolstrijd beslechten, dat wil zeggen het katholieke onderwijsmonopolie in Vlaanderen doorbreken. Ze waren geen tegenstander van katholiek onderwijs, maar wel van het monopolie van een grote partij die in de samenleving de sleutelposities bezet, waardoor zij haar politieke en ideologische visie aan het geheel der bevolking kan opleggen. Pluralisme vatten zij op als het naast elkaar bestaan en aanvaarden van de verscheidenheid van de leden van een groep en het gebruik van die verscheidenheid om de maatschappij op te bouwen, via concrete vormen van samenleving en samenwerking.¹³

Als boegbeeld voor dat streven gaven zij hun stichting de naam van Lodewijk de Raet. Na twee jaar volkshogeschoolcursussen richtten de stichting op in 1952; de stichting bestaat tot op heden.¹⁴ De stichting was – ongebruikelijk in het zo gepolitiseerde Vlaanderen – geen strijdorganisatie met politieke eisen en demonstraties. Het ging om een pedagogisch project op lange termijn om aan een geestelijke, culturele en zo, indirect, ook aan een sociale verruiming te werken.¹⁵ Dat kon bereikt worden, zo verwachtten Van Haegendoren en Lamberty, als verschillende onafhankelijke *personen in groepsverband* intern gingen samenwerken en aan

¹² Over Victor Leemans publiceerde Boudewijn Dhondt een biografische schets op <http://www.deuzie.be/artikels/20-3-02.htm>, geraadpleegd op 30-12-2010. Leemans was van 1949 tot zijn overlijden in 1971 voor de Christelijke Volkspartij provinciaal senator voor Antwerpen. In 1958 werd hij lid van het Europees Parlement, waar hij in 1965-1966 voorzitter was van de plenaire vergadering.

¹³ M. van Haegendoren, 'Van verdraagzaamheid tot pluralisme',

¹⁴ <http://www.de-raet.be/vorming>, geraadpleegd op 30-12-2010.

¹⁵ M. van Haegendoren, 'Van verdraagzaamheid tot pluralisme'.

een ronde tafel gingen praten over de sociale, economische en politieke toekomst van Vlaanderen, bijvoorbeeld over haar integratie in de Beneluxstructuur. De Stichting begon als een min of meer nationaal Vlaams gespreksforum, maar ontwikkelde zich in de loop van de jaren vijftig en zestig naar meer regionale activiteiten, met vooral aandacht voor leraren, bestuurleden en medewerkers van sociaal-culturele organisaties.

Lodewijk de Raet (1870-1914) heeft in de geschiedenis van Vlaanderen een grote naam als econoom en statisticus, als denker over de ontwikkeling van Vlaanderen, als hervormer van het hoger onderwijs en als voorstander van *University Extension*, volwassenenonderwijs en volkswaardering.¹⁶ Hij groeide op in Brussel en studeerde daar (en in Bologna) technische bouwkunde. Hij werkte korte tijd als ingenieur bij een bureau dat gespecialiseerd was in toepassingen van gewapend beton. Maar zijn belangstelling was breder dan bouwkunde en strekte zich uit tot sociale en economische vraagstukken. In 1896 kwam hij in dienst van de nieuwe statistische dienst van het net opgerichte Ministerie van Nijverheid en Arbeid. Hij ontwikkelde zich tot statisticus en promoveerde in de economische wetenschap. Tegelijkertijd werkte hij vanaf 1902 op het nieuwe Instituut de Sociologie in Brussel. Hij zou daar in 1914 hoogleraar worden, maar overleed onverwacht aan de gevolgen van een beroerte.

De sociaal-liberale Lodewijk de Raet was al in zijn studententijd een overtuigd voorstander van de Vlaamse beweging; in 1895 behoorde hij tot de oprichters van het Algemeen Nederlands Verbond.¹⁷ Hij richtte zich vooral op de strijd voor de vernederlandsing van het hoger en technisch onderwijs in Vlaanderen en speelde een belangrijke rol in de actie voor vernederlandsing van de Gentse universiteit. Als econoom en statisticus schreef hij in 1896: 'In onze tijd hangt de volkswaardering af van het weerstandsvermogen in de mededinging op de wereldmarkt. De techniek beheerst de waardering. ... 't Is een ongerijmdheid van stoffelijke vooruitgang te gewagen, wanneer de intellectuele ontwikkeling op het achterplan wordt geschoven'.¹⁸ Wie achter blijft in kennis, blijft arm; dat gold voor personen, maar ook voor volken. En: waar geen waardering is, kan geen beschaving bloeien. Als student van 22 jaar was Lodewijk de Raet, samen met zijn studievriend Pieter Tack, baanbreker van *University Extension* in België.¹⁹ Lager, middelbaar en hoger onderwijs alleen waren niet voldoende: er moest 'Hooger Onderwijs voor het volk in de moedertaal uitgaande van de Gentsche hoogeschool' komen, voor iedereen die na lagere en middelbare school geen verdere opleiding had gevolgd.²⁰ Hij werkte in 1892 mee aan het eerste (geslaagde) experiment in Gent en probeerde het in 1894 ook in Brussel op te zetten. Dat mislukte door tegenwerking van universiteit en stadsbestuur van Brussel. Op een 'studentenlanddag' (1894) presenteerde hij een veelomvattend hervormingsprogramma voor het hoger onderwijs. Een van zijn voorstellen was

¹⁶ De Vlaamse Canon Sociaal Werk heeft een venster gewijd aan Lodewijk de Raet: <http://www.canonsociaalwerk.eu/be/details.php?id=14> ; geraadpleegd 11-1-2011.

¹⁷ Henk Waltmans e.a., *Tussen cultuur en politiek. Het Algemeen-Nederlands Verbond 1895-1995*.

¹⁸ M. Lamberty, 'Lodewijk de Raet', *De Volkshogeschool* 13 [1958] 1-2, 23.

¹⁹ Pieter Tack studeerde Duitse filologie en zag in 1914-1918 mogelijkheden om met steun van de Duitsers een zelfstandige staat Vlaanderen te vestigen. Hij was president van deze kortstondige onafhankelijke Vlaamse staat die tussen december 1917 en begin november 1918 in het leven was geroepen.

²⁰ Zie het venster 1892 Lodewijk de Raet, Canon sociaal Werk Vlaanderen: <http://www.canonsociaalwerk.eu/be/details.php?id=14> ; geraadpleegd 30-12-2010.

dat binnen elke universiteit een docentenstaf wordt opgezet met als taak les te geven in *University Extension*-verband op grote schaal.²¹ Hij verdedigde het principe van volksontwikkeling als basis voor de Vlaamse ontvoogding en volkskracht en als middel om de 'sociale taalgrens' te doorbreken. Tegelijk was hij als econoom de theoreticus van de Vlaamse economische bewustwording en ontwikkeling.²²

Tussen het Nederlandse en Vlaamse volkshogeschoolwerk vallen een paar belangrijke verschillen op. Van Haegendoren en Lamberty kozen voor de uitbouw van hun organisatie een eigenzinnige formule: de 'volkshogeschool te velde'.²³ Anders dan in Nederland beschikte het volkshogeschoolwerk niet over eigen gebouwen. Maar men maakte van deze nood een deugd: was het in een tijd van felle schoolstrijd al geen daad van pluralisme als katholieken op kostscholen van het neutrale Rijksonderwijs verbleven en vrijzinnigen in katholieke kostscholen? Een gevolg hiervan was dat de stichting tot in verre uithoeken van Vlaanderen studieweekends organiseerde. De benadering van pluralistische voorlichting en gedachtewisseling kreeg hierdoor een grotere bekendheid dan wanneer alles zich in één of enkele volkshogeschoolgebouwen had afgespeeld. Deze spreiding leidde tot de oprichting van lokale en regionale comités. Daarmee had de stichting een primeur: voor het eerst ontstonden er comités met katholieken, liberalen en socialisten als leden, met als doel vraagstukken van sociale en economische streekontwikkeling en culturele voorzieningen te bespreken. Gebaseerd op het idee van een '*multiplicatoreffect*' (=doorstraling van deelnemers aan cursussen naar hun verenigingen) probeerde men bestuursleden van de talrijke ideologisch gescheiden lokale sociaal-culturele verenigingen, bijeen te brengen en te inspireren. Het volkshogeschoolwerk kreeg hierdoor een sterke inbedding in de vele regio's en kreeg daar ondersteuning van een groot kader.

1958 was het jaar dat voor het eerst een stafmedewerker aangesteld kon worden, verder was het gehele werk vrijwilligerswerk. De eerste stafmedewerker werd de socioloog Renaat Roels. In dat jaar vonden er in 21 gemeenten studieweekends plaats. Er functioneerden toen al 27 regionale comités met gemiddeld een 15-tal leden.²⁴ In 1960 waren er in 29 gemeenten 35 studieweekends en dat aantal verdubbelde ruim tot 78 weekends in 73 gemeenten in 1969. Hier vielen ook herhalingsweekends onder: succesvolle programma's werden in heel Vlaanderen uitgevoerd, met thema's als 'Vernederlandsing van het bedrijfsleven' en 'Wooncultuur'.

Een ander verschil met Nederland was de afwezigheid van werkgevers die medewerkers op cursus sturen bij de volkshogeschool. De Algemene Volkshogeschoolcursus die een van de kenmerken was van het Nederlandse volkshogeschoolwerk kwam in Vlaanderen in die vorm niet

²¹ Max Lamberty, *Lodewijk de Raet, grondlegger van een Vlaamse volkspolitiek; dez., Lodewijk De Raet. Een levensbeeld.*

²² Eva Schandevyl, *Streven naar 'Vlaamse volksontwikkeling' en 'medeburgerlijke samenhang'. Het ontstaan te Brussel van de Stichting-Lodewijk De Raet*, beschikbaar via <http://www.canonsociaalwerk.eu/be/details.php?id=14>

²³ Renaat Roels, 'Volkshogeschool te velde', *Volksovoeding* [1964] 3, 155-175. Ook: Wim Verzelen, *Sociaal Werk*, 111.

²⁴ Renaat Roels, *Het volkshogeschoolwerk in Vlaanderen. De periode 1965-1980. Een halve eeuw volkshogeschoolwerk*, 90-92; Renaat Roels, '50 jaar Stichting-Lodewijk de Raet: ontwikkelingen en hoogtepunten.'

voor. De verklaring was dat het grote bedrijfsleven tot ver in de jaren zestig nog veelal in handen was van Franstalige managers die niet geneigd waren hun werknemers in contact te brengen met een Vlaamse instelling als de volkshogeschool.

Net als in Nederland ontving de stichting subsidie van de overheid voor cursuswerk met volwassenen en jongeren en ontving hij ook subsidies van provincies en gemeentes. Vanaf de jaren zestig kwamen financiële instellingen en Vlaamse bedrijven over de brug met financiële steun voor weekends en projecten van het volkshogeschoolwerk.

De werking van het Vlaamse volkshogeschoolwerk vanuit één landelijk centrum maakte het mogelijk de stichting uit te bouwen met gespecialiseerde afdelingen. Hierdoor kon het werk reageren op nieuwe vragen en behoeften en op een projectmatige manier veel tot stand brengen. In 1963 werd het Agrarisch Comité opgericht dat landbouwcursussen en studiereizen naar het buitenland organiseerde. De leden van het Agrarisch Comité waren landbouwingenieurs, veeartsen en andere agrarische deskundigen. Zij traden op als cursusleider en spreker tijdens cursussen en studieweekends. De nadruk lag op voorlichting en vorming, vooral met het oog op ontwikkelingen in EEG-verband. Het Agrarisch Comité opereerde strikt volgens de principes van het pluralisme en hield afstand van actie.²⁵

Het Centrum voor Creatief Werk en Spel (1965) ontwikkelde opleidingen voor 'lichamelijke expressie' en 'spelmethodiek', en daarnaast tientallen kortere gerichte cursussen. Het Kadercentrum voor Cultureel Werk (1967) verzorgde vele jaren een opleiding voor het sociaal-cultureel werk en organiseerde ook bijscholingscursussen voor beroepskrachten en vrijwilligers. Voor het begeleiden van plaatselijke jeugdleden en ondersteunen van gemeentelijk jeugdbeleid werd een organisatorisch zelfstandige 'Jeugddienst voor Maatschappelijke Participatie' opgericht (1976). In de jaren zeventig werden nieuwe landelijke projecten opgezet die in tal van plaatsen werden uitgevoerd, zoals het project 'Onderwijs' (cursussen voor schoolleiders en leerkrachten over de pluralistische gemeenschapsschool, onderwijsvernieuwing), het project 'Vrouw en Emancipatie' (vormingscursussen voor vrouwen) en het project 'Leefmilieu' (begeleiding van plaatselijke actiegroepen en adviesorganen m.b.t. sociale stads- en dorpsvernieuwing, openbaar vervoer, natuurlijke levensstijl). De projecten 'Vlaanderen in en rond Brussel' en 'Gemeente en Participatie' waren jarenlang actief. Deze centra en projecten werkten nauw samen met het Centrum voor Andragogisch Onderzoek in Brussel, dat vanuit Stichting Lodewijk de Raet in 1963 was geïnitieerd. Ook met andere universiteiten werd samengewerkt; de Jeugddienst voor Maatschappelijke Participatie werkte samen met het Seminarie voor Jeugdwezijn van de Rijksuniversiteit te Gent.

In 1973 beschikte de stichting voor het eerst na 23 jaar over een eigen volkshogeschoolgebouw, met faciliteiten voor het cursuswerk in internaatsverband. Het was het kolossale herenhuis De Bron in Kessel-Lo bij Leuven.²⁶ Het werd tijd; dat jaar waren er circa 70 vormingsweken en 100 studieweekends. Voor de vormingsweken werd het steeds moeilijker geschikte en betaalbare locaties te vinden omdat scholen met internaat minder bereid waren gastgroepen op te nemen.

²⁵ L. van Hove, 'De agrarische activiteiten van de volkshogeschool Stichting-Lodewijk de Raet', *De Volkshogeschool* 28 [1973] 2, p. 6.

²⁶ 'Stichting-Lodewijk de Raet betrok eigen Volkshogeschoolgebouw in Kessel-Lo (bij Leuven)', *De Volkshogeschool* 29 [1973] 2, p. 1.

Het gebouw de Bron had tot 1968 Franstalige priesterstudenten uit ontwikkelingslanden gehuisvest.

Het regionale werk veranderde in de jaren zeventig: de stichting installeerde vijf regionale volkshogescholen die ook de regionale comités zouden ondersteunen, maar dat bleek met de geringe menskracht niet haalbaar. Einde jaren zeventig verdwenen de regionale comités. De aandacht in het plaatselijke werk werd vanaf 1965 gericht op het begeleiden van plaatselijke culturele raden als middel om te komen tot een modern gemeentelijk cultuurbeleid (dat in die tijd nog weinig voorstelde). De participatiedemocratie slaat aan: het blijkt mogelijk methodisch te werken aan samenlevingsopbouw op lokaal niveau. In het Hoofdstedelijk Gewest Brussel werd in de 19 gemeenten een sociaal-culturele raad opgericht als orgaan voor overleg, samenwerking en beleidsparticipatie van het Vlaams gemeenschapsleven. Daaruit ontstond de Agglomeratieraad van het Plaatselijk Sociaal Cultureel Werk Brussel (APSKW) en in 1975 het eerste Congres van de Brusselse Vlamingen.

Tabel Volkshogeschoolwerk van Stichting Lodewijk de Raet 1950-1963.²⁷

Stichting Lodewijk de Raet: cursussen, weekends en studiedagen, cursisten, cursusdagen en gemeenten, 1950-1963							
	Aantal meerdaagse cursussen	Aantal cursussen in reeksverband	Weekends en studiedagen	Aantal cursisten	Aantal cursusdagen	Aantal gemeenten	Aantal reizen
1950	2		3	285	20	4	
1951	7		6	661	68	9	
1952	7		7	767	60	4	2
1953	6		10	810	72	9	
1954	11		13	1.300	107	10	
1955	10		13	1.115	120	13	
1956	9		17	1.778	168	16	
1957	18		26	2.180	229	20	8
1958	21		30	2.543	231	22	
1959	27		42	2.293	347	21	
1960	27		35	3.038	285	29	
1961	18		43	3.137	225	34	
1962	33		69	4.448	377	57	7
1963	38		80	4.775	454	59	
1964							
1965							
1966							
1967	55		98				10
1968							
1969			78			73	
1970				4.645	551		
1971							

²⁷ Renaat Roels, 'Volkshogeschool te velde', *Volksovoeding* [1964] 3, 156-157; Renaat Roels, '50 jaar Stichting-Lodewijk de Raet: ontwikkelingen en hoogtepunten.'

1972							
1973	72						
1974							
1975							
1976							
1977							
1978							
1979				4.267	711		
1980	82	59	119				
1989	22	34	120	3.470	451		
totaal							

In de jaren 1980 erkende de overheid de vijf regionale volkshogescholen als zelfstandige vormingsinstellingen. Dat gold ook voor de Jeugdendienst voor Maatschappelijke Participatie en De Wakkere Burger, de voortzetting van het project 'Gemeente en participatie'. Geld voor een adequate cursusstaf was er niet, een cursusstaf van twee personen was het maximum. Het gevolg van deze uitbouw op specifieke terreinen en naar regio's was dat de stichting haar functie als landelijk pluralistisch gesprekscentrum uit het oog dreigde te verliezen. In de jaren negentig werd dit hersteld door het organiseren van spraakmakende conferenties, zoals 'De Derde Fase van de Staatshervorming'.

Als gevolg van nieuw overheidsbeleid verloor de Stichting in 2002 haar regionale volkshogescholen; zij moesten opgaan in dertien regionale volkshogescholen; eigenlijk zijn dit regionale vormingscentra. Onder de noemer 'Vormingplus' organiseren zij 'een waaier aan activiteiten die volwassenen persoonlijke, sociale en culturele competenties bijbrengen en de deelname aan de samenleving stimuleren. De Vormingplus-centra streven ernaar de kans om blijvend bij te leren binnen het bereik van iedere inwoner te brengen, met bijzondere aandacht voor groepen die moeilijker hun weg naar vorming vinden.'²⁸

Drijvende kracht achter het Vlaamse volkshogeschoolwerk van Stichting-Lodewijk de Raet van 1968 tot 1997 was de socioloog Renaat Roels (1932). In 1968 volgde hij Maurits van Haegendoren op als voorzitter en hij bleef dat dertig jaar. Roels studeerde in Gent sociale en politieke wetenschappen en promoveerde er in 1955 op een proefschrift over vrijetijdsbesteding van studenten. Na zijn militaire dienst werd onderzoek naar het functioneren van democratie, burgerparticipatie en de doelmatigheid ervan werd de rode draad in zijn professionele loopbaan. Maurits van Haegendoren vroeg hem in 1958 samen een cursus uit te bouwen over democratisering en actief verenigingsleven. Roels verhuisde met zijn vrouw van Gent naar Brussel, waar de Stichting Lodewijk de Raet toen gevestigd was. Zij woonden in de Brusselse gemeenten Elsene, later in Ganshoren en daar werd hij ook actief in het Vlaamse verenigingsleven. In 1959 kwam hij als eerste stafmedewerker in dienst van de stichting. Vanaf 1968 combineerde hij het werk als voorzitter met het de functie van directeur van het Centrum voor Andragogisch Onderzoek dat verbonden was aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij deed onderzoek naar het Vlaams verenigingsleven in de Brusselse agglomeratie, waarin hij zelf ook actief was. In diverse Brusselse gemeenten hielp hij om culturele raden op te

²⁸ <http://www.vormingplus.be/> ; geraadpleegd op 6 januari 2011. Ook: Maria de Bie en Hans van Ewijk, *Sociaal Werk in Vlaanderen en Nederland*, 208-211.

richten. In zijn woonplaats Ganshoren was hij zelf initiatiefnemer en voorzitter van de culturele raad.

Na zijn pensionering als voorzitter van Stichting-Lodewijk de Raet in 1997 was Roels van 1998-2006 voorzitter van De Wakkere Burger dat was voortgekomen uit het vormings- en trainingswerk gericht op het bevorderen van participatie. Zijn naam ontleende het aan het campagneparool in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1982. Daarna bleef vzw De Wakkere Burger vanaf 1983 bestaan als permanent professioneel ondersteuningscentrum. Het organiseert studiedagen en vormingsactiviteiten, begeleidt inspraakprojecten (o.a. bij ruimtelijke planning), verricht onderzoek, o.a. bij de voorbereiding van de wetgeving over de openbaarheid van bestuur die in 1993 in de Belgische grondwet werd vastgelegd en in de jaren daarna werd uitgewerkt in diverse wetten voor het provinciale en gemeentelijk niveau en geeft documentatiemappen uit en het tijdschrift *Terzake*. De Wakkere Burger is in 2011, met een staf van zes medewerkers, nog steeds actief. Sinds 2005 ontvangt hij subsidie van de Vlaamse overheid als 'sociaal-culturele beweging', voor het gevoelig maken van burgers en overheden voor het belang van participatie, het bevorderen van burgerschapsvorming en uitgeven van publicaties.²⁹

Ook na beëindiging van deze activiteit bleef Roels actief als 'Vlaams beweger'. In 2006-2007 was hij – inmiddels 75 jaar – voorzitter van het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen, waarbij 49 verenigingen zijn aangesloten.

Als hoogtepunten in zijn veertig jaar (1958-1997) in het volkshogeschoolwerk noemde Roels in 2002 een zestal. Als eerste de inspirerende visie op het pluralisme en het onvermoeibare pionierswerk van de eerste generatie: Van Haegendoren, Lamberty en de vele anderen. Als tweede de hoogtijdagen van de internaatscursussen in Kessel-Lo (1973-1993) in de zomer-, winter- en lentevakanties met hun gemengde samenstelling en bijzondere sfeer tijdens de gesprekken onder de maaltijd en ludieke slotavonden. Als derde het grote aantal vrijwilligers dat altijd actief is gebleven in het volkshogeschoolwerk: in de Raad van Beheer, de Algemene Raad, de programmacommissies en stuurgroepen, de regionale comités, de sprekers en cursusleiders, de donateurs. Vrijwilligers maakten het werk mogelijk, ook al heette de stichting een professionele organisatie te zijn (1959 één beroepskracht, 1968 tien, 1997 dertig). Vrijwilligers zag hij als de wortels van een organisatie in de gemeenschap en hun inzet als een voorwaarde voor het kunnen realiseren van maatschappelijke doelstellingen. Een vierde hoogtepunt vond Roels het ernstig nemen van de verplichting tot openbaarheid. Hij kende geen organisatie in de sector die zulke inzichtbegeevende jaarverslagen publiceerde om zich te verantwoorden. Als vijfde noemde hij diverse grote evenementen zoals het eerste Congres van Brusselse Vlamingen (1975), de manifestatie De Wakkere burger in de Oude Beurs te Antwerpen (1980) en de animatietentoonstelling 'Arbeid en Leven' van de West-Vlaamse volkshogeschool in de Hallen te Kortrijk (1983). Als zesde noemde hij het blijvende effect van het werk van de stichting op het gemeentelijk cultuurbeleid, de participatiedemocratie en de onderwijsvernieuwing.³⁰

²⁹ <http://www.dewakkereburger.be/index.php/home> ; geraadpleegd op 6 januari 2011.

³⁰ Renaat Roels, '50 jaar Stichting-Lodewijk de Raet: ontwikkelingen en hoogtepunten', 28-30.

Stichting Lodewijk de Raet vond de samenwerking met het Nederlandse volkshogeschoolwerk belangrijk. Zeker in de beginjaren was Nederland een voorbeeld. Zij is door de jaren heen studiereizen naar Nederland blijven organiseren om zich op de hoogte te stellen van nieuwe ontwikkelingen. Omgekeerd bleef Vlaanderen voor de gemiddelde Nederlander – en volkshogeschoolmedewerker – een grote onbekende.

Een concreet samenwerkingsproject was de Belgisch-Nederlandse Bijscholingscursus voor het vormings- en ontwikkelingswerk (1965-1977). Van Vlaamse zijde waren Renaat Roels en later Huib Hinnekint (ook een veteraan uit het vormingswerk) de cursusleiders; van Nederlandse kant waren dat jarenlang Rob Hajer en Marianne Siedenburger.

Anno 2011 werkt Stichting Lodewijk de Raet vanuit Gent als gespecialiseerde landelijke vormingsinstelling, met financiële steun van de Vlaamse overheid. De staf telt dertien medewerkers en de programma's worden georganiseerd op 24 locaties in heel Vlaanderen. De thema's in het aanbod zijn: communiceren, spreken voor een publiek, assertiviteit, netwerken, keuzes maken, langer aan de slag blijven, voorbereiding op pensioen, dialogeren, omgaan met diversiteit, conflicthantering, teamwerk en overleg, coaching, participatieprocessen faciliteren, train de trainer, leidinggeven, werken met vrijwilligers. In algemeen zin formuleert zij haar werk als volgt.³¹

Stichting Lodewijk de Raet:

- versterkt de sociale competenties die mensen inzetten om volwaardig te participeren, zowel in private en publieke organisaties, als in de brede samenleving.
- ontwikkelt en begeleidt vorming, training, opleiding en intervisie voor kader- en bestuursleden, voor medewerkers en voor particulieren. Ook voor procesbegeleiding in ondernemingen, in openbare instellingen, in sociale organisaties en in wijken en buurten, kun je op ons een beroep doen.
- speelt zo precies mogelijk in op ontwikkelingen en uitdagingen waar u concreet mee te maken heeft. Onze leertrajecten zijn uitermate ervarings- en praktijkgericht. Onze aanpak en procesbegeleidingen zijn cocreatief.
- heeft uitdrukkelijk de ambitie om expertise te delen met anderen. In eerste instantie gebeurt dit natuurlijk via onze leertrajecten. Maar ook online zijn we actief, meer bepaald via de websites Participatiewiki.org, Cocreatie.net en de site van het project Duurzaam Professioneel Engagement, dat gerealiseerd werd met de steun van het Europees Sociaal Fonds.³²

In Nederland is in *De Volkshogeschool* vanaf begin jaren vijftig met grote regelmaat aandacht besteed aan ontwikkelingen in het werk van Stichting Lodewijk de Raet.³³ De stichting werd buitengewoon lid van de Nederlandse Vereniging tot Stichting van Volkshogescholen. Het

³¹ <http://www.de-raet.be/vorming/> ; geraadpleegd op 6 januari 2011.

³² <http://www.de-raet.be/vorming>

³³ Het eerste artikel verschijnt direct in 1952: 'De Stichting Lodewijk de Raet', *De Volkshogeschool* 7 [1952] 4-5, p. 14-15. Verder o.a.: 'De Vlaamse volkshogeschool vindt haar vaste vorm', *De Volkshogeschool* 8 [1953] 1, maart 1953, p. 5-7; H.G.W. van der Wielen, 'Tien jaren van volkshogeschoolarbeid in Vlaanderen, 1951-1961', *De Volkshogeschool* 17 [1962] 1, 4-5.

programmaoverzicht werd opgenomen in de cursusrubriek van De Volkshogeschool, voor het eerst in mei 1954.

Van 1959 tot 1975 functioneerde in West-Vlaanderen de onafhankelijke volkshogeschool De Blankaart. Hij was gevestigd in een kasteel, gelegen in een schitterend natuurgebied in Woumen, dichtbij Diksmuide. Kasteel en landgoed waren eigendom van de familie Kempynck. Luk Kempynck (1937-1999) stichtte samen met zijn broer de volkshogeschool; hij was cursusleider en had ook de algemene leiding.³⁴ De Blankaart legde zich toe op cursussen en weekends in internaatsverband. Ook De Blankaart werd buitengewoon lid van de Nederlandse Vereniging tot Stichting van Volkshogescholen.

Min of meer als start van het werk organiseerde Kempynck in augustus 1959 ontmoetingsdagen voor de West-Vlaamse afdelingen van het katholieke Jong Davidsfonds.³⁵ De dagen waren een succes en De Blankaart werd bekend als een ideale plek voor weekends, conferenties en meerdaagse cursussen.

De West-Vlaamse volkshogeschool werkte samen met maatschappelijke organisaties, beroepsopleidingen en scholen, maar 'natuur- en milieu-educatie' werd een speciaal aandachtspunt door de ligging in een van de mooiste natuureservaten van Vlaanderen. Paul Houwen (1927-1991), sinds 1961 conservator van natuureservaat De Blankaart en het nabijgelegen natuurgebied De IJzermonding, werd in 1963 ook cursusleider op de volkshogeschool. Jaarlijks organiseerde hij tientallen weekends, excursies en natuurweken om deelnemers de natuur te laten herontdekken en op waarde te leren schatten.³⁶ Paul Houwen werd een voortrekker van het Vlaamse natuurbehoud en De Blankaart had begin jaren zestig de primeur van natuurweken en natuurwandelingen onder leiding van een gids. In de jaren zeventig was De Blankaart voor de Vlaamse pluralistische vrouwenbeweging een ideale uitvalsbasis. In het voorjaar van 1972 werd er het landelijke, heel-Belgische Vrouwenoverlegkomitee opgericht, dat op 11 november 1972 in Brussel de eerste Vrouwendag organiseerde, met duizenden deelneemsters en Germaine Greer en Simone de Beauvoir als eregasten.³⁷

Intussen kreeg het Vlaamse volkshogeschoolwerk sinds 1969 te maken met bezuinigingen: de subsidie werd verlaagd van 50% naar 40%. De tien medewerkers van De Blankaart werden in oktober 1973 in de 'vooropzeg' geplaatst.³⁸ Het was het begin van het einde en twee jaar later moest de volkshogeschool – na zestien jaar – de deuren sluiten omdat zij het werk financieel niet meer rond kreeg. Luk Kempynck vestigde zich in Brugge en zette zijn werk als geëngageerde vormingswerker in 1978 voort als coördinator van het plaatselijk cultureel centrum Moritoen. Eigenlijk was – en is – het in 1968 gestichte Moritoen wat betreft haar visie

³⁴ Andries van den Abeele, 'In memoriam Luc Kempynck', 19 november 1999, http://users.skynet.be/sb176943/AndriesVandenAbeele/luc_kempynck.htm, geraadpleegd 7 januari 2011; Peter Bossu, Guido Vandenbroucke, *De Blankaart: mensenwil, mensenwerk*.

³⁵ Karlien Brysbaert, *Van Vlaams en katoliek naar maatschappijkritisch*, 46.

³⁶ Willem Boxma, 'Konservator-kursusleider Paul Houwen: "we eten ons kapitaal op in plaats van de rente"', *De Volkshogeschool* 29 [1974] 1, p. 5.

³⁷ http://www.canonsociaalwerk.be/uit/details_gevonden_bw.php?id=23&zoekterm=10, geraadpleegd op 7 januari 2011.

³⁸ Luk Kempynck, 'Subsidiebeleid bedreigt de Vlaamse volkshogescholen', *De Volkshogeschool* 28 [1973] 5, p. 1, 5.

ook een volkshogeschool, maar dan zonder de meerdaagse cursussen in internaatsverband. Zij werkt vanuit een pluralistische visie en is actief op de terreinen van 'kunst en cultuur', 'actualiteit en samenleving' en 'gezondheid en levensstijl'.

In de jaren zestig en zeventig werkte De Blankaart samen met de Limburgse volkshogescholen. Henk Michielse was jarenlang algemeen bestuurslid van De Blankaart.

Tot zijn dood in 1999 streed de zachtmoedige Luk Kempynck In Brugge tegen de verwoestende bijwerkingen van het massatoerisme – afbraak van historische gebouwen, nieuwbouw voor hotels, commercialisering en lawaai.

Het Nederlandse volkshogeschoolwerk heeft geen officiële contacten onderhouden met de volkshogeschool Elcker-Ik die in 1970 in Antwerpen werd gesticht door de jezuïeten Hugo Ongena (1934) en Flor Fischer (overleden 1998). Het was een soort commune of 'leef-, denk- en actie-gemeenschap' die zich rond drie pijlers schaarde: informatie geven, actie voeren en vorming bieden. Hugo Ongena in 2002: 'Er waren veel universitair geschoolden bij en priesters en nonnen die hun pij over de haag gooiden. Vijfennegentig procent van onze mensen kwam uit christelijke hoek. Maar geen kerkelijken. Het waren mensen die het evangelie én Marx hadden gelezen, en die beide visies in de praktijk probeerden te brengen. Echt links, ja. Basissocialisten. Dat je daar als pater aan meedeed, was toen niet evident hoor.'³⁹

Tal van initiatieven, basisbewegingen en acties ontkiemden in Elcker-ik en gingen na verloop van tijd een eigen leven leiden: het Vrouwen Overleg Komitee, De groene beweging waaruit later de Bond Beter Leefmilieu en Agalev (Anders gaan leven) groeiden, het tweedekansonderwijs. Het eerste Jeugdadviescentrum van Vlaanderen ontstond in Elcker-Ik, evenals de werkwinkel Vitamine W en de eerste kringloopwinkel in Vlaanderen. Men was actief met Chileense vluchtelingen, de vredesbeweging, de antiracisembeweging. Hugo Onna: 'we zijn een ontmoetingsplaats voor vreemde Antwerpenaren en Antwerpse vreemdelingen'. Volkshogeschool Elcker-Ik voegde zich niet in de lijn van het pluralisme, maar was uitgesproken (christen-) socialistisch georiënteerd. Bij de vorming van de dertien regionale vormingscentra in 2003 (VormingPlus) is Elcker-Ik niet meegegaan; het gebouw was eigendom en het is doorgedaan als Centrum Elcker-Ik, gedreven door vrijwilligers met een uitgebreid cursusprogramma. Veel activiteiten zijn gericht op de ontmoeting van tussen Antwerpenaren en nieuwkomers. De vestigingen in Mechelen, Leuven, Brugge, Gent en Turnhout zijn opgegaan in de Vormingplus instellingen.

Op de website van Elcker-ik staat op 7 januari 2011: 'In de Breughelstraat nabij het stadspark ligt een omgebouwd fabriekje waar het gonst van de bedrijvigheid: Elcker-ik Centrum. Hier komen God en klein Pierke over de vloer. Ze komen er voor van alles: Voor een lezing over wetenschap in verstaanbare taal, om over de wijk te spreken, om er een taal of een computerprogramma te leren, of gewoon voor een kop koffie in de gezellige warmte van het café. Ontmoeting is er het sleutelwoord. En ook: vrijwillige inzet'.⁴⁰

³⁹ Veerle Beel, interview met Hugo Ongena, *De Standaard*, 20 april 2002.

⁴⁰ Website van Elcker-Ik: http://www.elcker-ik.be/InformCMS/preview/index.php?pag_id=550285, geraadpleegd op 7 januari 2011.